

Toelichting Bewegen & Sport

Toelichting op het voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Bewegen & Sport

curriculum.nu

VANDAAG WERKEN AAN HET ONDERWIJS VAN MORGEN

Het is belangrijk om leerlingen goed te blijven voorbereiden op de toekomst. Daarom hebben we in Nederland wettelijk vastgelegd wat leerlingen moeten kennen en kunnen in de vorm van kerndoelen en eindtermen: het curriculum. Deze landelijke doelen zijn dertien jaar geleden voor het laatst vastgesteld. Om het curriculum te actualiseren, hebben leraren en schoolleiders voor negen leergebieden voorstellen gedaan die de basis vormen voor de herziening van de kerndoelen en eindtermen. Deze leergebieden zijn Nederlands, Engels/Moderne vreemde talen, Rekenen & Wiskunde, Burgerschap, Digitale geletterdheid, Mens & Maatschappij, Mens & Natuur, Kunst & Cultuur en Bewegen & Sport.

In de periode maart 2018 tot oktober 2019 hebben zij in ontwikkelteams per leergebied de benodigde kennis en vaardigheden bepaald. Zij waren hierbij zelf aan zet, mét de inbreng van wetenschappers, lerarenopleidingen, vervolgonderwijs, scholen en vakverenigingen. Ook haalden zij feedback op bij leraren, ouders, leerlingen, maatschappelijke organisaties en het bedrijfsleven. De ontwikkelteams werden ondersteund door leerplanspecialisten.

Op basis van de aangereikte feedback en inzichten uit literatuur zijn de ontwikkelteams tot hun voorstel gekomen. In dit document vindt u een toelichting op het voorstel van het ontwikkelteam Bewegen & Sport. In deze toelichting beschrijft het team de keuzes die zij gemaakt hebben om tot een visie, grote opdrachten en bouwstenen voor hun leergebied te komen en de bronnen die zij daarbij hebben benut. Ook licht het team de opbouw van de doorlopende leerlijn toe en de samenhang tussen de verschillende onderdelen en met andere leergebieden. Het voorstel zelf vindt u in het document 'Voorstel voor de basis van de herziening van de kerndoelen en eindtermen van de leraren en schoolleiders uit het ontwikkelteam Bewegen & Sport'. Het voorstel van het leergebied Bewegen & Sport staat niet op zichzelf. Het kent veel verbindingen met de andere leergebieden. Deze staan beschreven in de toelichting van het leergebied Bewegen & Sport. Ook op www.curriculum.nu/bewegen-sport kunt u een beeld krijgen hoe het leergebied Bewegen & Sport samenhangt met andere leergebieden. Onder verantwoording-bewegen-sport vindt u de verantwoording van het team over de gemaakte keuzes en de verslagen naar aanleiding van de consultatierondes.

Inhoudsopgave

1. Toelichting op de visie	4
2. Samenhang en toelichting grote opdrachten.....	9
3. Toelichting op de bouwstenen	13
Doorlopende leerlijn	16
Brede vaardigheden	16
Samenhang	17
Innovatieve keuzes in de bouwstenen	20
4. Toelichting op de aanbevelingen vo bovenbouw.....	21
5. Bronnenlijst.....	23
Bijlage A: Begrippenlijst.....	26

1.
**TOELICHTING
VISIE**

‘Een leven lang met plezier bewegen’ is de missie van het leergebied Bewegen & Sport. Uitgangspunt voor de invulling van het leergebied is dat leerlingen in een pedagogisch veilige omgeving beter leren deelnemen aan beweegsituaties. Wij vinden het belangrijk dat leerlingen zich autonoom, competent en betrokken voelen.

Voorwaardelijk hierbij is dat leerlingen op verschillende manieren bekwaam worden. Dit wordt meervoudige deelnamebekwaamheid genoemd. De volgende aspecten zijn hierbij van belang.

Ten eerste is een bepaalde beweegbekwaamheid noodzakelijk in een zo breed en gevarieerd mogelijk beweegrepertoire. Beweegvaardigheid ontwikkelen, vormt de basis voor elk leerproces op het gebied van bewegen en sport.

Ten tweede is er de uitdaging om zelfstandig en/of met elkaar een beweegactiviteit op gang te brengen en te houden. Dit vraagt om een zekere regelbekwaamheid.

De derde uitdaging ligt op het sociale vlak. In veel beweegsituaties wordt er samen met anderen bewogen en wordt er op allerlei manieren gevraagd om rekening met elkaar te houden. Dit noemen we omgangsbekwaamheid.

De vierde uitdaging gaat over kennis over en inzicht in bewegcontexten. Bijvoorbeeld: weten wat de regels zijn en hoe je die kan aanpassen, weten in hoeverre bewegen en lichamelijke inspanning samenhangt met gezondheid, zicht hebben op het sportaanbod om een goede keuze te kunnen maken.

Daarnaast vinden wij plezier in bewegen van essentieel belang. Beweegplezier is niet alleen ‘leuk’, maar betekent vooral plezier beleven aan het aangaan van beweeguitdagingen en daarbij succeservaringen opdoen. Wij vinden dat dit leergebied een belangrijke bijdrage levert aan de vorming van een eigen beweegidentiteit bij de leerling. De leerling ontwikkelt een bepaalde wijze van doen die hem typeert als beweg(er), beleeft meer plezier aan de ene activiteit dan aan de andere, ontwikkelt bepaalde voorkeuren. De leerling ontwikkelt een realistische kijk op zijn eigen mogelijkheden en voorkeuren ten aanzien van bewegen en sport. De leerling weet wat hij kan en wil, weet wat er te doen is in de beweeg- en sportcultuur en weet wat bij hem of haar past.

Wij hebben gebruik gemaakt van planningsdocumenten en andere publicaties vanuit diverse instanties zoals de ALO's, KVLO, hogescholen, Mulier Instituut, NOC*NSF en SLO.

Tijdens de feedbackrondes is intensief contact geweest met de vakvereniging voor lichamelijke opvoeding (KVLO). Zij heeft met diverse groeperingen (uit po en vo, een aparte visiegroep, de afdelingen en het bestuur) bijeenkomsten georganiseerd waarin tijdens het ontwikkelproces met leden van het ontwikkelteam de laatste versie van het product is besproken. Daarnaast heeft de vakvereniging regelmatig een ledenpeiling georganiseerd rond de laatste ontwikkelingen.

De ontwikkelscholen hebben in alle fases gedetailleerd gereageerd op onze voorstellen en tijdens verschillende bijeenkomsten met de gezamenlijke ontwikkelscholen, zijn de suggesties en voorstellen verder uitgediept. Dit was zeer waardevol voor het ontwikkelproces.

Vakexperts hebben de conceptproducten van feedback voorzien op basis van wetenschappelijke onderbouwing. Later in het proces zijn ook de opleidingen (Academies voor Lichamelijke Opvoeding en het Netwerk bewegingsonderwijs Pabo) intensief betrokken geweest bij het ontwikkelproces. In aparte bijeenkomsten is er met vertegenwoordigers van alle opleidingen gesproken over de conceptproducten. De meerwaarde van deze bijeenkomsten is dat we hiermee draagvlak hebben gecreëerd, die de visie van een afzonderlijke opleiding overstijgt.

Uitgangspunten

Wij hebben op basis van de volgende uitgangspunten de opbrengsten uitgewerkt:

- Bewegen is een fundamenteel menselijk bestaansveld. De wereld is om in te bewegen en biedt hiervoor veel uitdagingen. Kinderen leren de wereld al bewegend kennen. De manier waarop mensen bewegen verandert met de leeftijd, maar bewegen blijft een menselijke behoefte. Een leven lang met plezier bewegen als onderdeel van een actieve en gezonde leefstijl en je daarin kunnen blijven ontwikkelen, is dus van belang.
- Het leergebied Bewegen & Sport heeft als centrale opdracht: leerlingen beter leren deelnemen aan beweegsituaties. Hiermee wordt een bijdrage geleverd aan de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Dat gebeurt in eerste instantie in de onderwijsinstelling, maar vindt plaats in relatie tot de bewegcultuur die weer een onderdeel is van de samenleving als geheel. Onder bewegcultuur worden alle activiteiten verstaan waarbij bewegen gethematiseerd wordt. De essentie is dat er wordt deelgenomen aan beweegsituaties. Dat kan op uiteenlopende plaatsen met verschillende doelen en in verschillende organisatieverbanden. Het is een van de opdrachten van het leergebied Bewegen & Sport om de verbinding te leggen tussen de ervaringen die leerlingen opdoen op het gebied van bewegen en sport in de les bewegingsonderwijs en de ervaringen op dat gebied buiten de les bewegingsonderwijs.
- In de kern van het curriculum wordt recht gedaan aan een introductie in de bewegcultuur in haar volle breedte.

- Het leergebied Bewegen & Sport kent verschillende vormen of varianten (zie figuur 2): reguliere lessen bewegingsonderwijs, LO2 (vmbo-tl), BSM (havo/vwo), beroepsgerichte keuzevakken op vmbo-bb/kb, schoolzwemmen, sportklassen, spelen op het schoolplein, schoolsport, sportdagen, etcetera. Sommige onderdelen zijn voor alle leerlingen, andere voor enkele leerlingen. Sommige behoren tot het kernprogramma, andere tot keuzeactiviteiten binnen het leergebied. Daarbij hebben scholen de mogelijkheid om zich te profileren op bepaalde vlakken, bijvoorbeeld als sportieve school, gezonde school, of op het vlak van persoonlijke ontwikkeling of toptalent. Het ontwikkelteam erkent dat er talloze mogelijkheden zijn voor leraren om als bewegegambassadeur meer te doen dan wat behoort tot de kern van het leergebied en juicht het ook toe als leraren of scholen daarvoor kiezen. De opdracht van het ontwikkelteam is echter beperkt tot de kern en daarom neemt zij dergelijke opties niet mee in de beschrijving van de grote opdrachten en de bouwstenen voor het leergebied.

Figuur 2. Kern en keuze in het leergebied Bewegen & Sport met voorbeelden

Het curriculum beschrijft het 'wat', het 'hoe' is aan de scholen zelf. Deze visiebeschrijving gaat over het kerncurriculum, de linker twee kwadranten, waarvoor kerndoelen en eindtermen worden opgesteld die gelden voor alle leerlingen die deze vakken volgen. Het keuzedeel van het curriculum is aan de scholen zelf, zij bepalen welke inhoud worden aangeboden en welke doelen daarvoor gelden.

Het kernprogramma staat in verbinding met het keuzecurriculum: het bereidt leerlingen voor en stimuleert leerlingen om deel te nemen aan het keuzeprogramma, afhankelijk van wat de onderwijsinstelling aanbiedt.

Keuzes die we gemaakt hebben om de grenzen van het leergebied in te kaderen zijn:

Passend onderwijs

Alle leerlingen behoren te kunnen deelnemen en leren binnen de aangeboden beweegactiviteiten en binnen de eigen mogelijkheden.

Bewegen in de klas

Wij vinden dit geen onderdeel uitmaken van ons leergebied, omdat onze focus ligt op het leren bewegen van leerlingen. Als bewegen wordt gebruikt in een ander leergebied vinden wij dit een didactische werkvorm.

ICT/technologie ter ondersteuning van het leerproces

ICT-gebruik in ons leergebied zien wij ondersteunend aan het leerproces.

Aandacht voor andere wijzen van beoordelen en evalueren

Binnen onze opdracht wordt hier geen aandacht aan besteed. Wij vinden wel dat formatieve evaluatie het meest recht doet aan de ontwikkeling van het leren van de leerlingen.

Gezonde leefstijl

Wij vinden dat het leergebied Bewegen & Sport in samenwerking met andere leergebieden een grote bijdrage levert aan een gezonde en actieve leefstijl.

Actuele beweegactiviteiten

Wij vinden dat actuele beweegactiviteiten en verschillende verschijningsvormen van bewegen en sport een plaats hebben binnen het curriculum. Dit versterkt de verbinding tussen beweegactiviteiten binnen en buiten de onderwijsinstelling.

Talentontwikkeling en talentherkenning

Wij vinden dat binnen de kern van het leergebied Bewegen & Sport aandacht voor de talenten van alle leerlingen moet zijn. Het uitgangspunt is dat iedereen binnen eigen mogelijkheden kan deelnemen.

Om deze visie in de uitvoering van het programma te kunnen realiseren zijn de volgende voorwaarden van belang:

1. Wij vinden dat elke les bewegingsonderwijs gegeven moet worden door een vakleerkracht/vakspecialist/vakleraar. Zowel in po, so als in vo. Zij beschikken over de juiste competenties om lessen bewegingsonderwijs betekenisvol en in lijn met de bouwstenen in te richten en vorm te geven zodat kinderen zich veilig, competent en betrokken voelen.
2. Om de kwaliteit van het bewegingsonderwijs te borgen, moet de onderwijsinspectie ons leergebied onderdeel maken van hun toezichtkader.
3. Voldoende lestijd is nodig zodat leerlingen binnen hun eigen mogelijkheden kunnen leren en ontwikkelen. Hierin volgen wij het advies van de KVLO.
4. Actuele, hoogwaardige en gevarieerde accommodaties en materialen zijn nodig voor de uitvoering van dit curriculum.

2. **SAMENHANG EN TOELICHTING GROTE OPDRACHTEN**

Wij hebben acht grote opdrachten geformuleerd die de essentie van het leergebied vormen. Dit zijn geen afzonderlijke lesdoelen, maar ze zijn als geheel van belang bij het vormgeven van het onderwijs.

De grote opdrachten zijn:

- Een gevarieerd beweegaanbod
- Beter leren bewegen
- Actieve en gezonde leefstijl
- Beweegidentiteit
- Taken en rollen in beweegsituaties
- Samenwerken in beweegsituaties
- Bewegen en sport binnen en buiten de school
- Bewegen op eigen niveau

In iedere les staan beweegactiviteiten centraal. Je kunt op verschillende manieren naar deze beweegactiviteiten kijken. Alle beweegactiviteiten samen zorgen voor een gevarieerd beweegaanbod met als doel beter leren bewegen.

Het aanleren van beweegvaardigheden in een breed scala aan beweegactiviteiten is een voorwaarde om beter te kunnen deelnemen aan beweegsituaties. Aangezien er grote niveaoverschillen zijn tussen leerlingen is het van belang dat leerlingen uitgedaagd worden om zich op het eigen niveau te ontwikkelen. Daardoor is de kans op plezier in bewegen groter en daarmee de kans op langdurige deelname aan de beweegcultuur. Om met elkaar te bewegen is het nodig dat leerlingen zelfstandig beweegactiviteiten op gang brengen en houden. Het vervullen van verschillende taken en rollen in beweegsituaties is daarbij van belang.

In de meeste beweegsituaties zijn leerlingen actief samen met anderen en betrokken op elkaar. Dit vraagt om een goede manier van omgaan met elkaar en een goede wijze van samenwerken in beweegsituaties.

Er wordt een relatie gelegd met bewegen en sport in en rond de school en daarbuiten. Hierbij is sprake van wederkerigheid: er wordt voorbereid op het bewegen en sporten buiten het leergebied en tegelijkertijd komen de activiteiten uit de beweegcultuur de school in en worden aangepast aan de mogelijkheden van de leerling.

In een tijd van bewegingsarmoede neemt het belang van voldoende bewegen steeds meer toe. Het stimuleren van een actieve leefstijl in het kader van gezondheid levert hieraan een bijdrage.

Gaandeweg zijn leerlingen bezig zich te ontwikkelen als bewegener/sporter. Dat is in eerste instantie vaak impliciet maar wordt meer en meer expliciet naarmate de tijd vordert. Dit is het ontwikkelen van een eigen beweegidentiteit. Weten wie je bent als bewegener, wat je leuk vindt, wat je kunt, wat je nog wilt ontwikkelen, wat er te doen is in de wereld van bewegen en sport. Dit alles speelt een rol met het oog op duurzame deelname aan de beweegcultuur. Hierbij is ook van belang dat leerlingen leren hoe ze zich kunnen blijven ontwikkelen in bewegen en sport.

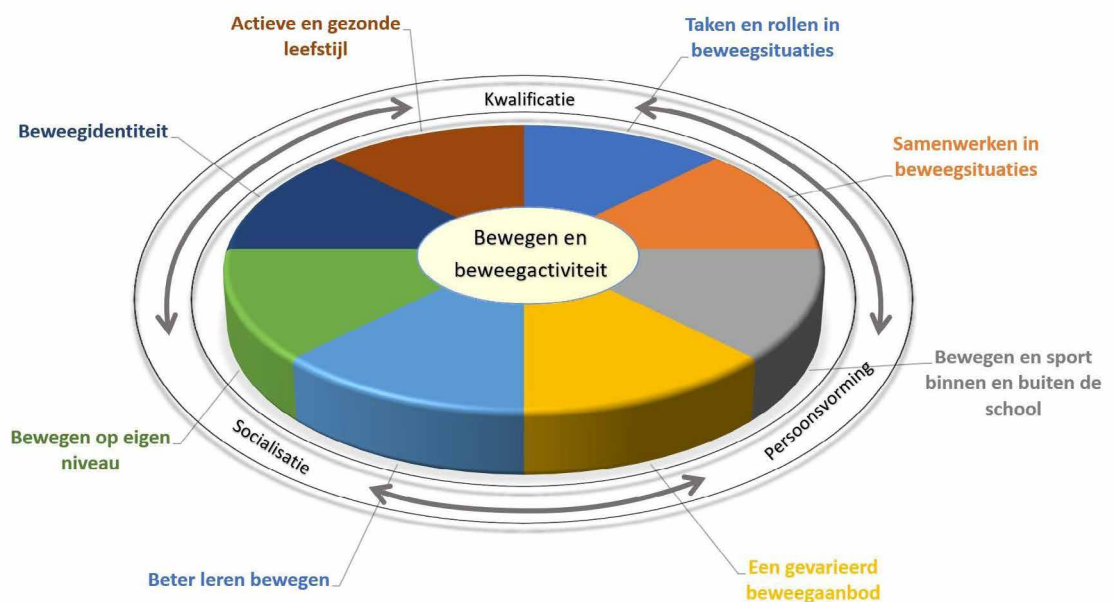
Alle grote opdrachten zijn onmisbaar in het leergebied Bewegen & Sport. In de schoolpraktijk kunnen sommige grote opdrachten wel zwaarder wegen dan andere. De mate waarin een bepaalde grote opdracht een accent of aandacht krijgt kan verschillen afhankelijk van leeftijd, type leerlingen, groepssamenstelling, schooltype en moment.

De grote opdrachten dragen gezamenlijk bij aan de drie doeldomeinen van het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming. Aan elke grote opdracht zit een kwalificerend, socialiserend en een persoonsvormend aspect. Daarom plaatsen we de drie doeldomeinen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming in een bewegende ring om de grote opdrachten heen. De school of de leraar bepaalt welk aspect het sterkst belicht moet worden.

De grote opdrachten dienen als 'bril' om naar beweegactiviteiten te kijken en om richting te geven aan de vormgeving van het onderwijs.

Er is geen sprake van een hiërarchische opbouw. Ook is er geen enkele grote opdracht voorwaardelijk voor de ander.

De grote opdrachten zijn onderling met elkaar verbonden en zijn schematisch weergegeven in onderstaande afbeelding.

Hoe innovatief?

In lijn met de ontwikkelingen binnen ons leergebied zijn de grote opdrachten *Bewegidentiteit*, *Actieve en gezonde leefstijl* en *Bewegen binnen en buiten de school* aan te merken als het meest innovatief. Deze accenten zijn gekozen op basis van gesprekken met deskundigen en de vakliteratuur vermeld in de bronnenlijst.

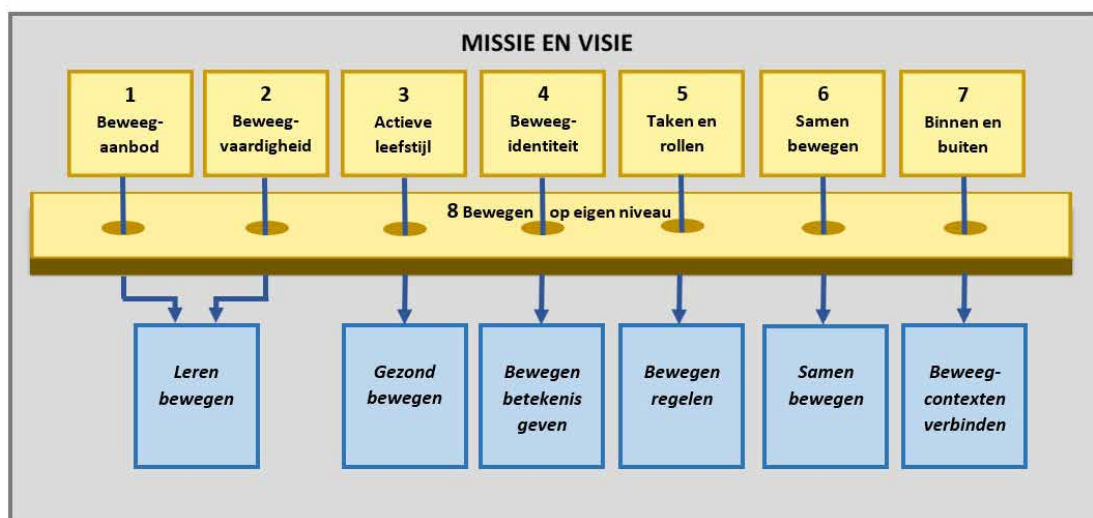
De overige grote opdrachten zijn van essentieel belang voor ons leergebied en daarom in het curriculum behouden en doorontwikkeld, passend binnen de maatschappelijke ontwikkelingen.

3. **TOELICHTING OP DE BOUWSTENEN**

De visie is vertaald in acht grote opdrachten, waarin de essentie van het leergebied beschreven wordt. De acht grote opdrachten zijn weer vertaald naar een set van zes bouwstenen voor het curriculum. Per bouwsteen worden voor po en vo-onderbouw de kennis en vaardigheden beschreven die de leerlingen binnen het leergebied krijgen aangeboden.

De relatie tussen de grote opdrachten en de bouwstenen voor het curriculum hebben we in een model weergegeven. Dit model wordt het raamwerk genoemd. De grote opdrachten komen voort uit de missie en visie op het leergebied. Dat is het grijze vlak achter de grote opdrachten en bouwstenen. De grote opdrachten zijn samengevat in één tot drie woorden. In het raamwerk wordt gevisualiseerd dat grote opdracht 8 'Bewegen op eigen niveau' alle zeven andere grote opdrachten kleurt.

Raamwerk van grote opdrachten en bouwstenen Beweging & Sport.

Grote opdrachten:

1. Een gevarieerd beweegaanbod
2. Beter leren bewegen
3. Een actieve leefstijl
4. Een eigen beweegidentiteit
5. Taken en rollen in beweegsituaties
6. Samenwerken in beweegsituaties
7. Bewegen en sport binnen en buiten de school
8. Bewegen op eigen niveau

De gele vlakken zijn de grote opdrachten voor Bewegen & Sport. In de blauwe vlakken staan de namen van de bouwstenen voor het curriculum. De pijlen geven aan hoe de onderlinge relatie is tussen de grote opdrachten en de bouwstenen. De bouwstenen zijn zowel voor het po onderbouw en bovenbouw als voor de onderbouw vo bedoeld.

Voor het leergebied Bewegen & Sport zijn zes (sets van) bouwstenen ontworpen. Deze bouwstenen beschrijven de kennis en vaardigheden die aan alle leerlingen in het po, so en vo (inclusief pro) aangeboden moet worden en die behoren tot de kern van het curriculum.

De 6 bouwstenen zijn:

- Leren bewegen
- Gezond bewegen
- Bewegen betekenis geven
- Bewegen regelen
- Samen bewegen
- Beweegcontexten verbinden

Grote opdracht 1 en 2 worden uitgewerkt in de bouwsteen 'Leren bewegen'

Grote opdracht 3 wordt uitgewerkt in de bouwsteen 'Gezond bewegen'

Grote opdracht 4 wordt uitgewerkt in de bouwsteen 'Bewegen betekenis geven'

Grote opdracht 5 wordt uitgewerkt in de bouwsteen 'Bewegen regelen'

Grote opdracht 6 wordt uitgewerkt in de bouwsteen 'Samen bewegen'

Grote opdracht 7 wordt uitgewerkt in de bouwsteen 'Beweegcontexten verbinden'

Grote opdracht 8 wordt uitgewerkt in alle bouwstenen.

De beschreven kennis en vaardigheden geven een indicatie van de complexiteit van het aanbod in de verschillende fasen van het onderwijs. Leraren kunnen zelf activiteiten kiezen die hierbinnen passen. Daarnaast zijn alternatieve activiteiten mogelijk met eenzelfde beweeguitdaging en een vergelijkbare complexiteit. In de lessen worden deze kennis en vaardigheden uit de zes bouwstenen niet los van elkaar aangeboden als aparte programmaonderdelen. Door ze als aparte bouwstenen te benoemen, wil het ontwikkelteam het belang van iedere bouwsteen benadrukken.

Elke set bouwstenen bestaat uit drie fasen, twee fasen in het po en een fase in de onderbouw van het vo. De scheiding tussen de onderbouw en de bovenbouw van het po in deze bouwstenen is niet scherp aan te geven. Deze ligt rondom leerjaar 4 en zal per school kunnen verschillen.

Doorlopende leerlijn

Voor elke set bouwstenen zijn voor de twee fasen in het po en voor de onderbouw van het vo kennis en vaardigheden beschreven die worden aangeboden. Hierbij is het uitgangspunt dat de leerlingen geleerd hebben van het eerdere aanbod en dat de complexiteit van het aanbod toeneemt. Het is echter altijd aan de leraar om het aanbod op maat van de eigen leerlingen vorm te geven. In de praktijk spelen er meerdere factoren een rol bij de keuze voor het aanbod, zoals de ervaringen die de leerlingen zelf meebrengen, het niveau en de inbreng van de medeleerlingen waarmee samen een activiteit wordt gedaan en de beschikbare randvoorwaarden. De constraints led approach (Newell 1986) noemt drie factoren die met elkaar de complexiteit van een beweegactiviteit bepalen - de omgeving, de persoon (of personen) en de taak - en waarmee de leraar kan variëren om maatwerk te leveren. Wij willen met de globale beschrijving in fasen van de kennis en vaardigheden recht doen aan het onderwijs aan alle leerlingen, inclusief (v)so, sbo en pro. De grote opdracht 'Bewegen op eigen niveau' is een belangrijke grote opdracht. De beschrijving van de kennis en vaardigheden in de verschillende fasen van het onderwijs is daarom vrij globaal, zodat er voldoende ruimte is om het aanbod af te stemmen op alle leerlingen.

Brede vaardigheden

In de bouwstenen wordt ook aandacht besteed aan brede vaardigheden. Door het aanbieden van alle bouwstenen worden alle brede vaardigheden aangeboden in het onderwijs. De brede vaardigheden waarnaar wordt verwezen in de bouwstenen, komen binnen die bouwsteen nadrukkelijker naar voren en kunnen systematisch aandacht krijgen.

Samenhang

Wederzijdse relaties bouwstenen van Bewegen & Sport en andere leergebieden

nummer set bouwstenen	rw	ne	bu	enmvt	kc	mm	mn	dg
1.1 / 2.1 / 8.1 Leren bewegen			5.1 / 6.1 11.3		2.1 3.1			
3.1 / 8.2 Gezond bewegen						4.1	2.1	
4.1 / 8.3 Bewegen betekenis geven			4.1 11.6 / 11.7			6.1		
5.1 / 8.4 Bewegen regelen			2.1 11.2 en 11.3					
6.1 / 8.5 Samen bewegen		1.2 / 5.1	2.1 11.2, 11.6 en 11.7			7.2		
7.1 / 8.6 Beweegcontexten verbinden								

Korte toelichting samenhang met andere leergebieden:

Bewegen en sport bouwsteen 1.1 / 2.1 / 8.1, Leren bewegen, hangt samen met: Burgerschap 5.1 over Diversiteit en inclusie en 6.1 over Solidariteit

- Bij B&S worden leerlingen uitgenodigd om binnen hun eigen mogelijkheden mee te doen
- Bij BU vormt dit een context voor het oefenen van een verdraagzame omgang, ook op het gebied van verschillende fysieke en sportieve mogelijkheden

Burgerschap 11 over Denk en handelwijzen (11.3 - Handelingsperspectief)

- Bij B&S vergroten leerlingen hun deelnamemogelijkheden binnen de wereld van bewegen en sport doordat zij steeds beter leren bewegen
- Bij BU verkennen en vergroten leerlingen hun handelingsperspectief - waar mogelijk ook dat van anderen.

Kunst & Cultuur 2.1 over Artistieke technieken en vaardigheden en 3.1 over Artistieke expressie

- Bij B&S staat het bewegen in het ritme en tempo van de muziek centraal. Daarbij zetten zij ook hun artistieke vaardigheden en technieken en artistieke expressie in
- Bij K&C worden het hanteren van artistieke technieken en vaardigheden en de inzet van artistieke expressie bij het bewegen op muziek en de betekenis van het bewegen op muziek gethematiseerd. Daarbij bewegen zij ook in het ritme en het tempo van de muziek.
- De beide leergebieden zijn zo complementair aan elkaar.

**Bewegen en sport bouwsteen 3.1 / 8.2, Gezond bewegen, hangt samen met:
Mens & Natuur 2.1 over Gezondheid**

- Bij B&S leren leerlingen over bewegen in relatie tot hun eigen welbevinden
- Bij M&N leren de leerlingen zich te verhouden tot hun eigen eetgewoonten in relatie tot hun gezondheid, over de balans tussen energie-inname en energieverbruik

Mens en Maatschappij 4.1 over Welzijn

- Bij B&S leren leerlingen dat een actieve leefstijl een positieve invloed heeft op de gezondheid van mensen en hun welzijn
- Bij M&M leren de leerlingen over (maatschappelijke en persoonlijke) aspecten van welzijn en welbevinden. Gezondheid, met onder meer een actieve leefstijl die daaraan bijdraagt, maakt daar deel van uit.

**Bewegen en sport bouwsteen 4.1 / 8.3, Bewegen betekenis geven, hangt samen met:
Burgerschap 4.1 over Identiteit**

- Bij B&S onderzoeken en ontwikkelen leerlingen hun beweegidentiteit
- Bij BU staat het onderzoek naar de identiteit centraal

Burgerschap 11 over Denk en handelwijzen (11.6 Affectieve empathie en 11.7 Cognitieve empathie)

- Bij B&S onderzoeken en ontwikkelen leerlingen hun beweegidentiteit, hoe zij aan bewegen betekenis geven
- Bij BU komen vormen van empathie aan de orde die nodig zijn om zich te kunnen verplaatsen in hoe anderen bewegen betekenis geven

Mens en Maatschappij 6.1 over Mensbeeld en identiteit

- Bij B&S onderzoeken en ontwikkelen leerlingen hun beweegidentiteit
- Bij M&M leren leerlingen over meerdere invalshoeken op het begrip identiteit, vanuit het perspectief van persoonlijke identiteit, sociale identiteit en collectieve identiteit

**Bewegen en sport bouwsteen 5.1 / 8.4, Bewegen regelen, hangt samen met:
Burgerschap 2.1 over Macht en inspraak**

- Bij B&S oefenen leerlingen met rollen en taken en het organiseren van beweegactiviteiten
- Voor BU is dat een belangrijke context om vaardigheden te oefenen (communicatie en conflict-hantering, handelingsvermogen) en te oefenen met vormen van inspraak

Burgerschap 11 over Denk en handelwijzen (11.2 Overleg en conflicthantering en 11.3 - Handelingsperspectief)

- Bij B&S vergroten leerlingen hun deelnamemogelijkheden binnen de wereld van bewegen en sport doordat zij bewegen steeds beter leren regelen
- Voor BU is dat een context waarin leerlingen overleg en conflicthantering kunnen oefenen.
- En bij BU verkennen en vergroten leerlingen hun handelingsperspectief - waar mogelijk ook dat van anderen

Bewegen en sport bouwsteen 6.1 / 8.5, Samen bewegen, hangt samen met:

Burgerschap 2.1 over Macht en inspraak

- Bij B&S worden leerlingen uitgedaagd om samen beweegactiviteiten te organiseren en uit te voeren
- Voor BU is dat een belangrijke context om vaardigheden rond burgerschap zoals overleggen, samenwerken, het sluiten van compromissen (enzovoorts) te oefenen

Burgerschap 11 over Denk en handelwijzen (11.2 Overleg en conflicthantering, 11.6 Affectieve empathie en 11.7 Cognitieve empathie)

- Bij B&S worden leerlingen uitgedaagd om samen beweegactiviteiten te organiseren en uit te voeren
- Voor BU is dat een context waarin leerlingen overleg en conflicthantering kunnen oefenen
- Bij BU komen beide vormen van empathie aan de orde die nodig zijn om samen te kunnen bewegen

Mens en Maatschappij 7.2 over Samenwerking en conflict

- Bij B&S worden leerlingen uitgedaagd om samen (met elkaar en tegen elkaar) beweegactiviteiten te organiseren en uit te voeren
- Bij M&M leren de leerlingen over conflicten en samenwerken op allerlei schaalniveaus

Nederlands 1.2 over Interactie ten behoeve van taal- en denkontwikkeling

- Bij B&S gebruiken laagfrequente taal, school- en vaktaal bij het samen bewegen
- Bij NL leren leerlingen laagfrequente taal, school en vaktaal

Nederlands 5.1 over Doelgericht communiceren

- Bij B&S gebruiken leerlingen communicatieve vaardigheden en strategieën om in beweegsituaties afspraken te maken, instructies te geven en met elkaar te overleggen.
- Bij NL leren leerlingen communicatieve vaardigheden en strategieën in te zetten

Innovatieve keuzes in de bouwstenen

In de bouwsteen Leren Bewegen zijn op basis van beweeguitdagingen doorgaande leerlijnen beschreven van po-onderbouw, po-bovenbouw tot vo-onderbouw. We hebben voor beweeguitdagingen gekozen omdat wij vinden dat dit het beschrijven van de doorgaande lijn tussen po en vo mogelijk maakt. De eigenheid van het leergebied in de verschillende fases van het onderwijs komt goed tot zijn recht.

Vernieuwend is ook de aandacht voor de individuele ontwikkeling in alle bouwstenen. In iedere bouwsteen wordt de doorgaande leerlijn beschreven, zodat alle leerlingen binnen hun eigen mogelijkheden kunnen deelnemen.

De bouwsteen Gezond bewegen is expliciet gemaakt, waar deze voorheen impliciet aanwezig was in het aanbod op de scholen. Met het leergebied Mens en Natuur is afgestemd hoe inhouden van de bouwstenen op elkaar aansluiten.

De uitwerking van de grote opdracht Bewegidentiteit naar de bouwsteen Bewegen betekenis geven is vernieuwend en draagt bij aan de brede vaardigheid Manieren van jezelf kennen.

De bouwsteen Beweegcontexten verbinden is vooral binnen het po een vernieuwing voor het curriculum. Dit is een gevolg van het ontwikkelen van de doorlopende leerlijn. Het versterkt zowel de kwaliteit van het bewegingsonderwijs, als de leerervaringen voor de leerlingen buiten het onderwijs.

Wij hebben deze keuzes gemaakt op basis van bronnenboeken, methodeboeken en gesprekken met ontwikkelscholen en stakeholders.

4.
**TOELICHTING
OP DE
AANBEVELINGEN
VO BOVENBOUW**

Voor vo-bovenbouw zijn inhoudelijke aanbevelingen beschreven, die richtinggevend zijn voor de formulering van eindtermen in een vervolgfase. Deze aanbevelingen zijn globaal beschreven. In de volgende ontwikkelfase van het curriculum worden zij verder uitgewerkt. We hebben besloten om de adviezen voor de bovenbouw direct te koppelen aan de bouwstenen voor po en onderbouw-vo, zodat de doorlopende lijn vanuit de onderbouw van het vo per bouwsteen zichtbaar is.

Voor de bovenbouw van het vmbo hebben we alleen adviezen voor de avo-vakken geformuleerd, omdat de eindtermen voor de beroepsgerichte programma's van het vmbo onlangs geheel herzien zijn. De adviezen zijn daarom niet bedoeld voor de keuze-examenvakken binnen die beroepsgerichte programma's in het vmbo.

De adviezen zijn gesplitst in adviezen voor alle verplichte varianten van bewegen en sport in de bovenbouw van het vo en adviezen voor de keuze-examenvakken voor bewegen en sport in de bovenbouw (BSM en LO2). We maken geen onderscheid tussen havo/vwo en vmbo omdat de verschillen in niveau of complexiteit niet alleen afhankelijk zijn van de onderwijssector.

5.

BRONNENLIJST

Het ontwikkelteam heeft ervoor gekozen om de eigen kennis, meningen, inzichten en ervaringen van de ontwikkelteamleden over het leergebied Bewegen & Sport als startpunt te nemen voor onze opdracht. Dit is een bewuste keuze geweest, omdat het ontwikkelteam vrijuit wilde kunnen schrijven zonder directe beïnvloeding vanuit de bestaande literatuur over het leergebied Bewegen & Sport. De volgende bronnen zijn een inspiratie geweest voor de vorming van de visie en de grote opdrachten.

- Bax, H., Brouwer, B., Klaassen, C., Driel, Palen, H. van der, Roelofsen, S., Vervoorn, A., Weeldenburg, G., & Wit, G. de (2017). Beroepsprofiel leraar lichamelijke opvoeding. Zeist: Jan Luiting Fonds.
- Biesta, G. (2016). Het prachtige risico van onderwijs. Culemborg: Uitgeverij Phronese.
- Biesta, G. (2015). Wereldgericht onderwijs: vorming tot volwassenheid. *De Nieuwe Meso*. 2015, (3), 54-61.
- Borghouts, L., Slingerland, M. & Weeldenburg, G. (2015). Motivatie van leerlingen: de zelfdeterminatietheorie. *Lichamelijke Opvoeding*, 103, (8), 6-9. Verkregen van <https://www.kvlo.nl/over-kvlo/uitgaven/2015-lo-8.html>
- Brouwer, B., D. Houthoff, M. Massink, C. Mooij, G. van Mossel, E. Swinkels & A. Zonnenberg (2012). Basisdocument Bewegingsonderwijs voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Enschede: SLO.
- Brouwer, B. (2011). Human movement and sports 2028. *Lichamelijke Opvoeding*, 99, (1), 6-8. Verkregen van <https://www.kvlo.nl/kennisbank/publicatie/16107.html>
- Brouwer, B., Aldershof, A., Bax, H., Berkel, M. van, Dokkum, G. van, Mulder, M.J., & Nienhuis, J. (2011). Human movement and sports in 2028. Enschede: SLO. Verkregen van <https://slo.nl/publicaties/@4374/human-movement-and/>
- Brouwer, B. (2017). Bewegingsonderwijs en andere doelen: kans of gevaar? *Lichamelijke Opvoeding*, 105, (1), 6-9. Verkregen van <https://www.kvlo.nl/over-kvlo/uitgaven/2017-lo-9.html>
- Brouwer, B. (2017). Een doorlopende leerlijn van bewegen beleven naar bewegen waarderen. *Lichamelijke Opvoeding*, 105 (3), 8-11. Verkregen van http://downloads.slo.nl/Documenten/Een_doorlopende_ontwikkelijn_van_bewegen_beleven_naar_bewegen_waarderen.pdf
- Brouwer, B. en P. Marsman (SLO, 2018): Handreiking ontwikkelingspsychologie. Den Haag: Curriculum.nu
- Curriculum.nu i.s.m. SLO (2018): Handreiking brede vaardigheden. Den Haag: Curriculum.nu.
- Deci, E. and Ryan, R. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry* 11(4), 227-268.
- Dool, R. van den (2016). Anders georganiseerde sport: sport buiten sportverenigingen om. Utrecht: Mulier instituut.
- Dokkum, G. van, & Weeldenburg, G. (2016). Het begint bij het bewegende kind. *Lichamelijke Opvoeding*, Nummer 5, 40-42.
- Klaassen, C., & Rijpstra, J. (2016). LO in 2032: een onmisbare noodzaak (1). *Lichamelijke Opvoeding*, 104, (9), 6-13. Verkregen van <https://www.kvlo.nl/over-kvlo/uitgaven/2016lo9.html>
- Korthagen, F., Koster, B., Melief, K & Tigchelaar, A. (2002). Docenten leren reflecteren: systematische reflectie in de opleiding en begeleiding van leraren. Soest: Nelissen.
- KVLO (2017). Advies leden KVLO en Onderwijscoöperatie: leraren kritisch over Onderwijs2032 en willen hoofdrol! Verkregen van <https://www.kvlo.nl/nieuws/berichten/advies-kvlo-leden-en-onderwijsco3B6peratie3A-leraren-kritisch-over-onderwijs2032-en-willen-hoofdrol21.html>
- Mooij, C., Van Berkel, M., Hazelebach, C. & Tjalsma, W. (2011). Basisdocument Bewegingsonderwijs voor het Basisonderwijs. Zeist: Jan Luiting Fonds.
- Mossel, G. van, Rodenboog, M. (2008). Handreiking actieve leefstijl voor de onderbouw van het voortgezet onderwijs. Enschede, SLO. Verkregen van <http://downloads.slo.nl/Repository/handreiking-actieve-leefstijl.pdf>
- Newell, K.M. (1986). Constraints on the development of coordination. In M.G. Wade & H.T.A Whiting (Eds.), *Motor development in children: Aspects of coordination and control*, pp. 341-361. Amsterdam: Martinus Nijhoff Publishers.
- Pot, N, Schenk, N, & Van Hilvoorde, I. (2014): School sports and identity formation: socialisation or selection?, in *European Journal of Sport Science*.
- Pot, N (2014): Sport socialisation and the role of the school. PhD thesis VU University Amsterdam.
- Reijgersberg, N., Lucassen, J., Beth, J., & Werff, H. van der (2014). Nulmeting lichamelijke opvoeding in het voortgezet onderwijs. Utrecht: Mulier Instituut. Verkregen van <http://beheer.nisb.nl/cogito/modules/uploads/docs/30651411108903.pdf>
- Reijgersberg, N., Werff, H. van der, & Lucassen, J. (2013). Nulmeting Bewegingsonderwijs. Utrecht: Mulier Instituut. Verkregen van <http://www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=2750&m=1422883218&action=file.download>
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM). (2017) Sport Kernindicatoren 2017. Verkregen van <https://www.volksgezondheinzorg.info/onderwerp/sport-en-bewegen/cijfers-context/huidige-situatie>
- Rijksoverheid. (2010). Kerndoelen onderbouw voortgezet onderwijs. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/besluiten/2010/09/17/kerndoelen-onderbouw-voortgezet-onderwijs>

Rijksoverheid. (2011). Examenbesluit VO.
Geraadpleegd van [https://wetten.overheid.nl/
BWBR0004593/2019-01-01](https://wetten.overheid.nl/BWBR0004593/2019-01-01)

SLO; Leerplankader Sport, Bewegen en Gezonde leefstijl. Verkregen van <http://gezondeleefstijl.slo.nl/>

Seghers, J. & Vanreusel, B. (2011). Leerlingen en hun bewegingscultuur. In: H. Stegeman, B. Brouwer & C. Mooij (red.). Onderwijs in bewegen. Houten: Bohn Stafleu.

Stegeman, H. (2000). Bewegingsonderwijs: belang en bedoeling. Zeist: Jan Luiting Fonds.

Slot-Heijs, J., Lucassen, J. & Collard, D. (2017). Effecten van bewegingsonderwijs op sport- en beweeggedrag op latere leeftijd. Utrecht: Mulier Instituut. Verkregen van [http://www.mulierinstituut.nl/actueel/nieuws/
meer-plezier-gym-later-sportiever/](http://www.mulierinstituut.nl/actueel/nieuws/meer-plezier-gym-later-sportiever/)

Stuij, M. & Wisse, E. (2011). Plezier in bewegen, beste garantie voor actieve leefstijl. Lichamelijke Opvoeding, 100, (2), 31-33. Verkregen van <https://www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=3104&m=1422883291&action=file.download>

Team Onderwijs KVLO (2017). Bewegen als noodzakelijk en krachtig middel (1). Lichamelijke Opvoeding, 105, (2), 44-46. Verkregen van [https://www.kvlo.nl/
over-kvlo/uitgaven/2017lo2.html](https://www.kvlo.nl/over-kvlo/uitgaven/2017lo2.html)

Team Onderwijs KVLO (2017). Bewegen als noodzakelijk en krachtig middel (2). Lichamelijke Opvoeding, 105, (3), 48-49. Verkregen van [https://www.kvlo.nl/
over-kvlo/uitgaven/2017lo3.html](https://www.kvlo.nl/over-kvlo/uitgaven/2017lo3.html)

Verhoeven, M, Poorthuis, A.M.G, Volman, M (2017): Exploreren kun je leren; De rol van onderwijs in de identiteitsontwikkeling van leerlingen. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.

Weeldenburg, G., Zondag, E., & de Kok, F. (2016). Spelinzicht: een speler- en spelgecentreerde didactiek van spelsporten. Utrecht, Nederland: Jan Luiting Fonds

Bijlage A: Begrippenlijst

Actieve leefstijl	Een leefstijl waarin bewegen een belangrijke plaats inneemt.
Beweegactiviteit	Een activiteit waarin het thematiseren van bewegen centraal staat.
Beweegcontext	Het totaal aan factoren waardoor beweegactiviteiten bepaald worden en betekenis krijgen.
Beweegcultuur	Het geheel aan activiteiten in de samenleving waarin het thematiseren van bewegen centraal staat.
Beweegidentiteit	De wijze waarop iemand zich als beweger definieert en onderscheidt.
Beweegmotief	Onderliggende drijfveer om als beweger deel te nemen aan een beweegsituatie.
Beweegsituatie	De gehele situatie waarin een beweegactiviteit plaatsvindt, inclusief alle andere aspecten die daarin een rol spelen.
Beweeguitdaging	Het centrale beweegprobleem dat kenmerkend is voor cluster van beweegactiviteiten.
Beweegvaardigheid	De mate waarin iemand in staat is als beweger deel te nemen aan een beweegactiviteit.
Georganiseerde, ongeorganiseerde en anders georganiseerde sport	Varianten van de wijze waarop bewegen en sport wordt georganiseerd.
Gezonde leefstijl	Een leefstijl waarin aandacht voor gezondheid een belangrijke plaats inneemt.
Inspanningsniveau	Aanduiding van de mate waarin iemand fysieke arbeid levert.